

עיונים לשבת פרשת בהר בחוקותי עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

איסור רבית

הרב שאולי גרינפלד

הרמב"ם כותב, שהמלווה בריבית כופר באלקי ישראל וביציאת מצרים. ויש להבין – מה נשתנה מלווה בריבית מכל חוטא אחר, שדווקא החטא הזה נחשב לחיסרון באמונה, וכן לא מובן מה הקשר בין איסור ריבית ליציאת מצרים. על שאלות אלו, עמד האלשיך הקדוש בפירושו כאן:

"המלווה בריבית הוא יורה כי הרווח והצלחה תלויה בטבע - שממון מרויח ממון, ואיננו יתברך מוריש ומעשיר בהשגחה להקים מעפר דל והפכו. ואם כן הוא כופר בה' אלהי ישראל שהוא לבדו המשגיח. וכופר ביציאת מצרים, כי שם היה המופת גלוי לכל העמים כי אין דבר בטבע כלל".

אדם מלווה בריבית, על אף שהוא יודע שהתורה אסרה זאת, כיון שהוא חושב שעל ידי כך יוכל להרבות את ממונו ולהתפרנס. התנהגות זו מעידה על חוסר אמונה בה', שיכול להמציא לו את פרנסתו בהיתר. כולנו ראינו ביציאת מצרים את יכולתו של ה' לעזור גם למעלה מדרך הטבע, והרי שמי שלא מאמין שה' יוכל לתת לו פרנסה גם ללא עסק בדרכים אסורות, מראה שאינו מאמין ביציאת מצרים.

את היחס המחמיר שהתורה נותנת לאיסור ההלוואה בריבית, אנחנו יכולים ללמוד גם מהלכה נוספת ברמב"ם⁵:

"כדרך שאסור לנותן [ההלוואה] להלוות בריבית, כך אסור ללוקח [מקבל ההלוואה] ללוות בריבית".

איסור הריבית נוגע לא רק למלווה שמנסה להרבות את ממונו על חשבון הלווה, אלא גם ללווה עצמו. העובדה

בפרשתנו אנו לומדים על איסור רבית:

"וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו, גר ותושב וחי עמך. אל תקח מאתו נשך ותרבית, ויראת מאלקיך, וחי אחיך עמך. את כספך לא תתן לו בנשך ובתרבית לא תתן אֶכְלָךְ. אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלקים"¹.

התורה מזכירה כאן שני מונחים: נשך ותרבית – נשך בכסף ותרבית בכסף. אך ברמב"ם בהלכות מלווה לווה² מבואר:

"נשך ומרבית אחד הוא, שנאמר: 'את כספך לא תתן לו בנשך, ובמרבית לא תתן אכלך', ולהלן הוא אומר³: 'נִשְׁךְ כֶּסֶף נִשְׁךְ אֶכְל נִשְׁךְ כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ'. ולמה נקרא שמו נשך? מפני שהוא נושך שמצער את חבירו ואוכל את בשרו. ולמה חלקן הכתוב? לעבור עליו בשני לאוין".

בחומש דברים בפרשת כי תצא התורה קוראת גם לרבית של אוכל בשם 'נשך', ומכאן שאין הבדל בין נשך לרבית, ובכל אופן שאדם מלווה בריבית – בין בכסף בין באוכל, הוא עובר על שני הלאוים שמוזכרים בפסוק.

בהמשך דבריו⁴ מעמיד אותנו הרמב"ם על חומרת איסור ריבית:

"כל הכותב שטר רבית הרי זה ככותב ומעיד עליו עדים שכפר בה' אלהי ישראל, וכן כל הלווה ומלווה בריבית בין לבין עצמן הרי הן ככופרים בה' אלקי ישראל וכפרו ביציאת מצרים, שנאמר: 'את כספך לא תתן לו בנשך וגו' אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים".

שהלווה מוכן לשלם את הריבית, ואפילו מציע אותה מיוזמתו – אינה נוגעת כלל לאיסור שבדבר. ומוסיף הרמב"ם וכותב שלא רק המלווה והלווה משתתפים באיסור:

"וכן אסור להתעסק בין לווה ומלווה בריבית".

והיינו שאסור להיות קשור באיזו שהיא דרך לכך שניתנה הלוואה בריבית. ומפרט הרמב"ם:

"וכל מי שהיה עָרַב או סופר [כותב השטר] או עַד ביניהן – הרי זה עובר בלא תעשה... וכל מי שהיה סרסור [מתווך] בין שניהם או שסייע אחד מהן או הוֹרָהוּ [הדריך אותו] – עובר משום 'ולפני עֹר לא תתן מכשל'".

מה ההגדרה של איסור ריבית? הרמב"ם⁶ ניסח זאת כך: "כל הלוואה בתוספת כל שהוא - הרי זו ריבית של תורה".

אדם שמלווה לחבירו כסף או אוכל, או כל דבר שאין מחזירים את החפץ עצמו, ומסכם עמו שהוא יחזיר לאחר זמן יותר ממה שהוא קיבל – עובר על איסור ריבית מהתורה. למשל: ראובן נתן לשמעון שרוול של כוסות חד פעמיות, ששווה עשרה שקלים, וסיכם אתו שבשבוע הבא הוא ישלם לו חמישה עשר שקלים – הרי זהו איסור ריבית מהתורה.

וכאן יש מקום לשאול: האם איסור ריבית יכול להתקיים גם במציאות העסקית של ימינו? הרי היום כמעט ואי אפשר לפתוח או לקיים עסק מבלי ליטול הלוואות מהבנק או מחברות האשראי. ואם נאמר שאסור לנותן הלוואה להרוויח, הרי שאף אחד לא ירצה להלוות לבעלי העסקים, והמשק לא יוכל להתקיים! כדי להשיב על כך, עלינו להבין מה אכן כלול באיסור הריבית, ומה מותר ואפילו נצרך בכדי לקיים את הכלכלה.

כאמור, איסור ריבית מתייחס להלוואות. 'הלוואה' פירושה שראובן נותן לשמעון כסף או חפץ, על מנת שלאחר זמן שמעון יחזיר לו כסף או חפץ אחרים, באופן כזה, שהחיוב של שמעון להחזיר את התמורה איננו מותנה בשום דבר: גם אם מיד אחרי שמעון קיבל את הכסף הוא נשדד באיומי אקדח – שמעון יצטרך לפרוע את חובו בהגיע המועד שנקבע. התורה אינה אוסרת לקבל ולתת ריבית בעסקה שאינה הלוואה. חכמינו אסרו גם עסקאות נושאות ריבית שאינן הלוואה, אבל הן דומות להלוואה בכך שהמקבל מתחייב להחזיר יותר

ממה שהוא קיבל. הרמב"ם⁷ נותן לכך דוגמה נפוצה:

"המוכר לחבירו קרקע או מטלטלין ואמר לו אם מעכשיו תן לי הדמים הרי הן שלך במאה, ואם עד זמן פלוני – הרי הם שלך במאה ועשרים – הרי זה אבק ריבית".

שמעון רוצה לקנות רכב מראובן. אומר לו ראובן: הרכב הזה שווה עשרים אלף ש. אם תשלם לי עכשיו, תקבל אותו במחיר הזה. אם תרצה לפרוס לעשרה תשלומים חודשיים – תוסיף על כל תשלום מאה שקל. עסקה זו אינה הלוואה, שהרי שמעון קונה את הרכב עכשיו, ועליו לשלם מיד. ואם כן זו מכירה ולא הלוואה, ועל כך אין איסור ריבית מהתורה, גם אם שמעון יבחר לפרוס לתשלומים ולשלם יותר. חכמינו אסרו זאת, שכיון שמשמעות העסקה היא שגם אם הרכב יתקלקל בינתיים שמעון יצטרך לפרוע את חובו – הרי שעסקה זו דומה להלוואה, והתוספת דומה לריבית.

מה יהיה הדין אם החפץ יישאר בבעלותו וברשותו של ראובן, עד לאחר תום עשרת החדשים, כך שאם החפץ ייהרס בינתיים יוכל שמעון להחליט שאינו מעוניין בעסקה? אומר הרמב"ם⁸:

"חבית של יין, שהיא שווה עתה דינר, ומכרה לו בשתיים [תמורת שתי דינרים] עד הקיץ, על מנת שאם תארע בה תקלה הרי היא ברשות המוכר עד שימכרנה הלוקח – הרי זה מותר. שאם אבדה או נשברה אינו משלם כלום, ואם לא מצא למכרה ולהרוויח בה – היה לו להחזירה לבעליה".

בעסקה כזו, שבה המקבל לא חייב לפרוע את חובו במקרה והדבר יתקלקל לפני מועד הפירעון – אין איסור ריבית לא מהתורה ולא מדברי חכמים. כאשר הבנקים וחברות האשראי מלווים לבעלי עסקים באופן כזה – הרי שהדבר מותר לכתחילה, ואף נדרש בכדי לקיים את הכלכלה. כדי לעגן את האפשרות לעסקאות הוגנות כאלו בין המלווים לבעלי העסקים, נסחו הפוסקים שטר 'היתר עסקה'. **חזק חזק ונתחזק!**